

**BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGLARINING IJTIMOYIY-
KASBIY RIVOJLANISHIDA LOKUS NAZORATNING AHAMIYATI**

**Nizomiy nomidagi Toshkent davlat
pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi
Ismatulloev Abdullo Nasrulloevich
abdullo.ismatullayev@mail.ru**

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15229266>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagoglarining ijtimoiy-kasbiy rivojlanish jarayonida lokus nazoratning roli, uning pedagogik faoliyatga ta'siri va kasbiy shakllanish jarayonida ichki lokus nazoratni rivojlantirish yo'llari tahlil qilinadi. Ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglarning tashabbuskorligi, kasbiy motivatsiyasi va ta'lim jarayonidagi samaradorligi ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagogik kompetensiya, lokus nazorat, ichki lokus nazorat, tashqi lokus nazorat, kasbiy rivojlanish, kasbiy motivatsiya, ta'lim sifati, psixologik xususiyatlar, stressga bardoshlilik, innovatsion pedagogika, refleksiya, mustaqil qaror qabul qilish, pedagogik texnologiyalar, shaxsiy rivojlanish.

Maktabgacha ta'lim tizimi bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bolalar asosiy ijtimoiy ko'nikmalarni egallaydi, nutq, fikrlash, hissiy-intellektual rivojlanish jarayonlari faollashadi va kelajakdagi ta'limga bo'lgan munosabati shakllanadi. Ushbu jarayonda pedagoglarning kasbiy kompetensiyalari, ularning shaxsiy fazilatlar va psixologik xususiyatlari bevosita ta'lim-tarbiyaning sifatiga hamda bolalar rivojlanishining samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy ta'lim sharoitida pedagogning ijtimoiy-kasbiy rivojlanishi keng qamrovli jarayon bo'lib, u faqatgina nazariy bilimlarni egallash yoki metodik mahoratni oshirish bilan cheklanmaydi. Bugungi kunda pedagogdan nafaqat o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish, balki psixologik, kommunikativ va ijtimoiy jihatdan yetuk bo'lish ham talab etiladi. Xususan, pedagogning kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning shaxsiyati va psixologik xususiyatlari, jumladan, lokus nazorati bilan bevosita bog'liqdir.

Lokus nazorat – bu insonning o'z hayotidagi voqea-hodisalar ustidan nazorat qilish darajasini ifodalovchi psixologik tushuncha bo'lib, u shaxsning tashabbuskorligi, mas'uliyati va muammolarni hal qilishga bo'lgan yondashuvini belgilaydi. Ichki lokus nazoratga ega bo'lgan shaxslar o'z muvaffaqiyatlari va muvaffaqiyatsizliklarini shaxsiy harakatlari va qarorlari bilan bog'laydilar, tashqi lokus nazoratga ega bo'lganlar esa natijalarini atrof-muhit yoki tasodifiy omillar bilan izohlashga moyildirlar.

Maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi pedagoglar uchun ichki lokus nazoratning shakllangan bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday pedagoglar o'z faoliyatiga ongli ravishda yondashadi, bolalarning individual xususiyatlarini inobatga oladi, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashga intiladi va o'z kasbiy mahoratini doimiy rivojlantirishga harakat qiladi. Bundan tashqari, ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglar stressli vaziyatlarga chidamli bo'lib, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni konstruktiv yondashuv orqali hal qilishga moyil bo'ladi. Shu bois, maktabgacha ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi pedagoglarni tayyorlash va qayta tayyorlash jarayonida nafaqat ularning kasbiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, balki psixologik barqarorlik va ichki lokus nazoratni shakllantirishga ham alohida e'tibor qaratish lozim.

Lokus nazorat pedagogning kasbiy faoliyatida muhim rol o'ynab, uning mas'uliyat darajasi, kasbiy motivatsiyasi, ta'lim jarayoniga yondashuvi va pedagogik samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglar o'z faoliyatini ongli ravishda boshqaradi, tashabbuskorlik bilan harakat qiladi va ta'lim jarayonining yaxshilanishiga innovatsion

yondashuvlar orqali hissa qo'shadi. Ular muammolarni mustaqil hal qilishga moyil bo'lib, ta'lim sifatini oshirish yo'lida doimiy izlanishda bo'ladilar.

Ichki lokus nazorat pedagogning kasbiy motivatsiyasini oshirishda ham muhim omil hisoblanadi. Bunday pedagoglar o'z bilim va malakalarini doimiy rivojlantirishga intilib, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlarni faol qo'llaydilar. Ular ta'lim jarayoniga ijodiy yondashib, yangiliklarni joriy etish orqali bolalarning qiziqishlarini oshirish va ularning rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Bundan tashqari, lokus nazorat pedagogning bolalar bilan samarali muloqot o'rnatishida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglar o'z his-tuyg'ularini boshqara oladi va bolalar bilan ishonchli hamda samimiy munosabat o'rnatadi. Ular bolalarning psixologik holatini yaxshi tushunib, ularni mustaqil fikrlash, ijodkorlik va o'z qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltiradi. Bu esa ta'lim-tarbiyaviy jarayonning yanada samarali bo'lishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, pedagogik faoliyat ko'pincha turli bosim va stress omillari bilan bog'liq bo'lganligi sababli, stressga bardoshlilik ham pedagoglar uchun muhim jihatlardan biridir. Ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglar muammolar oldida irodali bo'lib, qiyinchiliklarni konstruktiv yondashuv orqali hal qilishga intiladi. Ular tashqi omillarning ta'siriga kamroq berilib, o'z oldilariga qo'ygan maqsadlarga erishishda bardavom bo'ladilar.

Natijada, ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglarning ta'lim-tarbiyaviy jarayondagi samaradorligi yuqori bo'lib, ular o'quvchilarning individual xususiyatlariga e'tibor qaratadilar va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan samarali metodik yondashuvlarni amalga oshiradilar. Shu sababli, maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi pedagoglar uchun ichki lokus nazoratni shakllantirish va rivojlantirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bu pedagoglarning nafaqat kasbiy muvaffaqiyatga erishishiga, balki ta'lim jarayonida samarali natijalarga erishishiga ham katta hissa qo'shadi.

Maktabgacha ta'lim tizimi ta'limning boshlang'ich bosqichi bo'lib, bolalarning shaxsiy va intellektual rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayonda pedagogning kasbiy kompetensiyalari, o'z faoliyatiga bo'lgan yondashuvi va psixologik xususiyatlari katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, pedagogning lokus nazorati – ya'ni, o'z hayoti va faoliyati natijalariga kim yoki nima ta'sir qilishiga bo'lgan ishonchi, ularning ish samaradorligi va kasbiy rivojlanishiga bevosita ta'sir etuvchi omil hisoblanadi.

Ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglar o'z harakatlari va qarorlarining natijasini asosan o'zlariga bog'liq deb bilishadi. Ular mas'uliyatni to'liq o'z zimmasiga olib, kasbiy faoliyatda faol tashabbus ko'rsatadilar, yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishga intiladilar va bolalar bilan samarali muloqot o'rnatadilar. Bunday pedagoglar ta'lim jarayoniga ijodiy yondashib, muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Shu sababli, ichki lokus nazoratni rivojlantirish maktabgacha ta'lim pedagoglari uchun nihoyatda muhimdir.

Ichki lokus nazoratni rivojlantirish pedagoglarning kasbiy samaradorligini oshirish va shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Buning uchun quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- Maxsus trening va seminarlar – pedagoglarning mustaqil qaror qabul qilish, kasbiy stressga bardosh berish va samarali muloqot qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

- O'z-o'zini tahlil qilish va refleksiya – pedagoglar faoliyatini tahlil qilib, xatolarni tuzatish strategiyalarini ishlab chiqish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

- Aniq maqsad qo'yish – pedagoglarning rivojlanishi uchun maqsadlar aniq, o'lchovli, realistik, vaqt bilan chegaralangan va natijaga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

- Motivatsiya va rag'batlantirish – pedagoglarning yutuqlarini e'tirof etish, kasbiy mukofot va sertifikatlar joriy etish, professional rivojlanish kurslariga bepul qatnashish imkoniyatlari ularning ichki motivatsiyasini oshiradi.

- Mentorlik tizimi – tajribali pedagoglar yosh mutaxassislariga yo'l-yo'riq berish orqali ularning kasbiy o'sishiga va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglar mustaqil, mas'uliyatli va tashabbuskor bo'lib, ta'lim jarayonining sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydilar. Shu bois, ushbu usullarning ta'lim tizimida qo'llanilishi pedagoglarning shaxsiy va kasbiy o'sishiga xizmat qiladi.

Ichki lokus nazoratni rivojlantirish maktabgacha ta'lim pedagoglarining kasbiy samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, ularning shaxsiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi. Ushbu sifatni rivojlantirish uchun psixologik treninglar, refleksiya, kasbiy maqsadlar qo'yish, rag'batlantirish tizimi va mentorlik kabi metodlar samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ichki lokus nazoratga ega bo'lgan pedagoglar bolalar bilan samarali muloqot o'rnatib, ta'lim jarayonining sifatini oshirishda katta rol o'ynaydilar. Shu sababli, ta'lim tizimida bu boradagi metodlarning qo'llanilishi pedagoglarning shaxsiy va kasbiy o'sishiga xizmat qilishi shubhasizdir.

Foydaniilgan adabiyotlar:

1. Barotov Sh.R. Psixologik xizmat. – Toshkent: “Navro‘z”, 2018. – 96 b.
2. G'oziev E.G'., Jabborov A. Faoliyat va xulq-atvor motivatsiyasi T-2003 y
3. Hattie, J., & Timperley, H. (2018). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-112.
4. Perry, N. E., & Smart, J. C. (2020). Motivation in Education: Theory, Research, and Applications. *Educational Psychologist*, 55(4), 235-245.
5. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54-67.
6. Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (2021). Learning and Self-Regulation: An Overview. *Educational Psychologist*, 56(3), 1-16.